

/ С.Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2009. – 306 с.

4. Панова Л.С. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах: [підручник] / Л.С. Панова, І.Ф. Андрійко, С.В. Тезікова [та ін.]. – К.: ВЦ “Академія”, 2010. – 382 с.
5. Канышева А.В. Английский язык. Тексты и тесты для аудирования 10-11 классы: пособие для учителей общеобразоват. шк. / А.В. Канышева. – Мн.: “Авэрсэв”, 2010. – 144 с.

Т.С. ЦИПАН. ОСОБЕННОСТИ РАБОТЫ С ТЕКСТОМ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Резюме. В статье анализируется важность изучения иностранного языка в соответствии с рекомендациями Совета Европы. Внимание акцентируется на методике работы с текстом на уроках английского языка в общеобразовательных школах, включающий три этапа: предтекстовый, текстовый и послетекстовый. Приведены примеры упражнений, характеризующие эти этапы.

Ключевые слова: языковая деятельность, чтение, функции, приемы, этапы работы с текстом.

T.S. TSIPAN. THE PECULIARITIES OF WORK WITH A TEXT AT THE ENGLISH LESSONS

The summary. The article deals with the problem of the meaning of foreign language nowadays according to the recommendations of European documents. The attention is paid to the methodology of working with foreign text which includes three stages: pretext stage, text and after text stage. The examples of exercises are given to characterize these stages.

Key words: language activity, reading, functions, stages of work with a text.

Рекомендовано до друку.

Д-р. пед. наук, проф. О.В. Безкоровайна.

Одержано редакцією 19.04.2016 р.

УДК: [373.3.017:17]:373.3.015.311

Н.О. КОВАЛЬСЬКА

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИХОВАННЯ ГУМАНІСТИЧНОГО ІДЕАЛУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Резюме. У статті з'ясовано стан розробленості проблеми в психолого-педагогічній теорії та виховній практиці; розкрито зміст ключових понять; обґрунтовано структуру та особливості гуманістичного ідеалу молодших школярів; розкрито значення позакласної роботи у формуванні гуманістичного ідеалу особистості; запропоновано теоретико-прогностичну модель, критерії та рівні сформованості ідеалу; вказано на ефективність педагогічних умов виховання ідеалу у позакласній роботі.

Ключові слова: гуманізм, гуманний, гуманність, гуманіст, гуманістичне виховання, гуманістичний ідеал.

Постановка проблеми. На сучасному етапі становлення правової демократичної держави та інтеграції України до загальноєвропейського співтовариства дедалі більшої гостроти набуває проблема відтворення в суспільстві духовної високоморальної особистості – громадянина-гуманіста, громадянина-патріота України, творця власного майбутнього.

Це знайшло втілення у державних національних законах України «Про освіту» [8], «Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти» [9], «Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності» [10] та ін. Зокрема, в «Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності», визначено, що гуманізація та демократизація виховання означають рівноправність учасників виховної взаємодії, їх взаємоповагу, діалогічність, відкритість до сприймання громадянських цінностей: щирості, доброти, справедливості, доброзичливості, милосердя [10]. Тому особливо актуальним стає аналіз процесів свідомого розвитку особистості й передусім виховання гуманістичного ідеалу, який має забезпечити сходження її до індивідуальності, здійснення життєвого самовизначення та самоствердження.

У зв'язку з цим науковці та педагоги прагнуть перейти від нормативних до гуманно-ціннісних механізмів формування дітей та учнівської молоді, розробити оптимальні технології виховання гуманістичного ідеалу, культивуючи людяність, милосердя, толерантність, доброту на основі принципів гуманізму, свободи, демократії.

Проблема специфіки виховання гуманістичного ідеалу молодших школярів залишається дискусійною, однак можна констатувати наявність відомих традицій її аналізу в науково-педагогічній літературі.

Аналіз психолого-педагогічної, науково-методичної літератури та передового педагогічного досвіду свідчить про те, що важливі положення виховання гуманістичного ідеалу молодших школярів залишаються недослідженими, а саме: недостатньо розкрито зміст, структуру, специфічні особливості гуманістичного ідеалу молодших школярів з позиції людинознавчого підходу; не обґрунтовано технологію особистісно орієнтованого виховання гуманістичних цінностей та якостей молодшого школяра в позакласній діяльності; науково не виокремлені педагогічні умови формування школяра-гуманіста.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Наукові підходи до виховання гуманної особистості в сучасних умовах розроблені в дослідженнях І. Бега, В. Білоусової, М. Боришевського, С. Гончаренка, Б. Дубровського, О. Канонко, О. Петренко, Ю. Мальваного, О. Ростовцевої, О. Столяренко, Ю. Танюхіна, К. Чорної, Т. Шингірей

та ін. Деякі аспекти, зокрема, формування виховного ідеалу висвітлювали І. Підласий, М. Кутха; морально-естетичного ідеалу – О. Слоновська, Н. Невярович; морального ідеалу – О. Дубко, І. Завойчинська, Н. Іванова, А. Кірякова, М. Судаков; гуманістичного ідеалу – А. Вірковський, М. Судаков та ін.

Психологічні дослідження К. Левіна, Л. Божович, Л. Виготського, І. Кона, О. Леонтьєва, свідчать про те, що вік молодших школярів є сприятливим для розуміння власних психічних якостей і рис характеру, моральної самооцінки, самовиховання. Тому прищеплення моральних цінностей і проектування власної поведінки на засадах гуманістичного ідеалу в цьому виді є передумовою становлення особистості.

Дослідники Б. Ананьєв, Г. Балл, І. Бех, А. Бойко, І. Зязюн, А. Москаленко, І. Підласий, А. Радін, П. Симонов, К. Дорошенко, І. Фролов та ін. вважають ціннісне ставлення до людини, реалізацію принципів гуманізму у повсякденному житті важливими передумовами активності особистості, її повноцінного функціонування [2; 3; 7]. Зміст гуманістичного виховання крізь призму загальнолюдських цінностей розглядають у своїх працях Л. Байкова, Г. Жирська, а вплив українських національних традицій на гуманістичну спрямованість особистості є об'єктом дослідження у працях Т. Дем'янюк, Ю. Руденка, М. Стельмаховича, В. Тригубенка, В. Штифурака та ін.

Мета статті полягає у з'ясуванні сутності складного за своїм змістом «гуманістичного ідеалу» та визначенні ціннісних складових означеного феномена, обґрунтуванні проявів гуманістичної спрямованості молодших школярів у позакласній роботі на основі розробленості проблеми в теорії та виховній практиці

Виклад основного матеріалу. Прогресивною тенденцією розвитку сучасної школи є пошуки шляхів гуманізації педагогічного процесу, насамперед стосунків між усіма його учасниками. Основи цієї тенденції становить перехід людського суспільства до реалізації ідей гуманізму.

Гуманізм (від лат. – людяний, людський) – світогляд, заснований на ставленні до людини як до найвищої цінності, на захисті права особистості на свободу, щастя, всебічний розвиток і прав своїх здібностей [2, 217].

Гуманіст – прихильник, послідовник гуманізму, гуманна людина [3].

Гуманний – людяний у своїх діях і в ставленні до інших людей.

Гуманність – людяність, почуття любові до людей, повага до їхньої гідності [6].

Гуманістична спрямованість освіти означає повагу педагогів до особистості дитини, довіру до неї, прийняття її особистісних цілей, запитів та інтересів [11].

Ідеал (від грец. – ідея) – уявлення про найвищу досконалість, що як взірець, норма і найвища мета, визначає певний спосіб і характер дії людини чи суспільного класу, найвища мета, до якої прагнуть люди [6].

Гуманістичний ідеал – це сформований в індивідуальній свідомості образ свого «кращого Я», що слугує мотивом перетворювальної діяльності суб'єкта, яка ґрунтується на об'єднанні й реалізації базових моральних цінностей, принципах цинічного ставлення до себе, інших людей, Батьківщини, людства, природи; усвідомленні своїх прав і свобод та вмінні їх захистити [2].

Гуманізм як філософська категорія є загальним поняттям, набагато ширшим за змістом. Воно включає поняття «гуманність», що відображає моральний аспект гуманізму. До проблем формування гуманістичного ідеалу зверталися такі відомі філософи, як Демокрит, Август, Арістотель та інші. Демокрит вважав: «Гарними люди стають швидше від справ, ніж від природи» [1].

Традиції теоретичних та практичних досліджень гуманістичного виховання підрастаючого покоління започатковані в епоху Відродження. Великі гуманісти Боккаччо, Рабле, Бекон та інші відіграли важливу роль у формуванні нового гуманістичного світогляду. Становлення системи гуманістичних цінностей пов'язано з іменами французьких матеріалістів XVIII ст. Гельвеція, Гольбаха, Дідро, Ламетрі. Термін «гуманістичні цінності» вони в своїх творах не використовували, але своїми працями започаткували гуманістичний світогляд, найвищою цінністю якого є людина та її щастя.

Так, уже в перших письмових пам'ятках давньоруської культури висловлені цікаві думки щодо сутності людини і смислу її життя. Іларіон Київський в «Слові про закон і благодать» обґрунтовує гуманістичне спрямування доброчинності, милостивості та боголюбивості князя у ставленні до підлеглих і рівноправності народів у процесі їх християнізації [1].

«Вчення» Володимира Мономаха – своєрідна спроба впровадити гуманістичний ідеал доброчинності й людинолюбства в міжкнязівські стосунки, а милосердність і добродесність – у відносини між людьми.

Поширенню гуманістичних ідей сприяла діяльність братських шкіл Острозького культурно-освітнього центру та Києво-Могилянської академії. Найвидатніший вихованець академії, великий гуманіст Г. Сковорода висунув і обґрунтував важливі ідеї про людину, її щастя та шляхи його досягнення, необхідність утвердження добра, любові, щирості, «спорідненості», справедливості як гуманістичних засад людського співжиття.

Ідеї гуманізації виховання посідають чільне місце у педагогічній спадщині К. Ушинського. Саме тому педагог К. Ушинський зазначав, що формування особистості здійснюється під керівництвом учителя, який повинен добре знати об'єктивні закони виховання. Він писав: «Якщо педагогіка хоче виховати людину в усіх відношеннях, то вона повинна насамперед узнати її в усіх відношеннях» [13].

Ефективними шляхами гуманізації навчально-виховного процесу відзначена педагогічна діяльність Г. Ващенко, для якого метою життя була розбудова системи національної освіти і виховання. «Для відродження української нації необхідно відновлювати традиційні ідеали українців, моральні риси дружелюбності, побратимства, працьовитості, життєрадісності, щирості», – закликав він у своїй книзі «Виховний ідеал» [4, 93]. На гуманістичну спрямованість, як невичерпне джерело навчання і виховання дітей, вказувала С. Русова, відзначаючи, що вони повинні користуватися народною літературою: казками, піснями, старовинними оповіданнями, посланнями, легендами, історичними піснями; спочатку вживати свій народний

матеріал, а потім брати і з чужої народної позиції [12].

Гуманістичний, громадянський подвиг А. Макаренка полягає в тому, що більшу частину свого життя він присвятив вихованню безпритульних, знедолених війною дітей, рятуючи їх від соціального й духовного зубожіння. Навчально-виховний процес А. Макаренка спрямував на те, щоб допомогти їм обрати правильний життєвий шлях через організацію самовиховання, взаємодопомогу та участь у продуктивній праці.

Творцем реального педагогічного гуманізму є В. Сухомлинський – «подвижник гуманістичної педагогіки ХХ ст., який сповідував і здійснював їх ідеали в жорстких умовах тоталітарної держави». Основною гуманістичною якістю в людині великий педагог-гуманіст вбачав людяність: «Дитина, що переживає потребу робити добро, переживає потребу в людині ... стає дуже проникливою, чутливою до навколишнього світу, до людей, до вчинків, подій, взаємин між людьми» [12, 268].

Однією з найновіших концепцій, яка втілює демократичні, гуманістичні ідеї стосовно формування, розвитку особистості, є цілісна сучасна теорія особистісно-орієнтованого виховання, розроблена І. Бехом. Її автор обґрунтував психолого-педагогічні умови, які є основою реалізації особистісно-орієнтованого виховання шляхом створення новітніх виховних технологій. В першу чергу – це «формування у суб'єкта здібностей і бажань усвідомлювати себе як особистість», «культивування у вихованні цінності іншої людини», «культивування у вихованні досвіду свободи приймати особисті рішення» та ін. [2, 321].

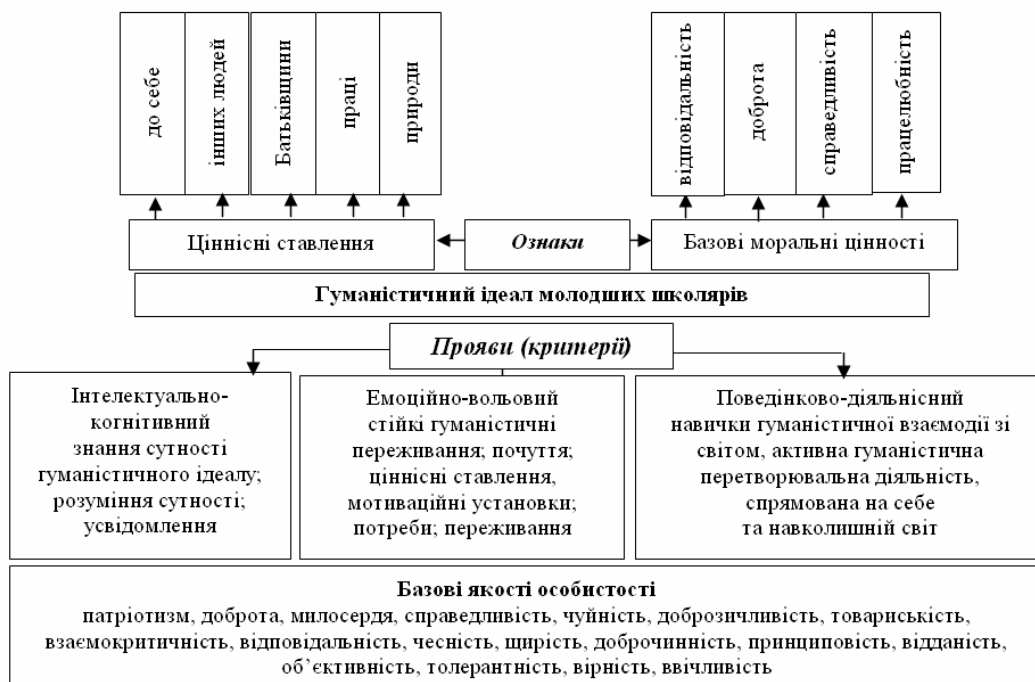
Вивчаючи гуманні стосунки між вихованцями та шляхи формування гуманістичного ідеалу школяра, І. Бех використовує термін «гуманна творчість», яким характеризуються стосунки між суб'єктами виховного процесу. Найвищим досягненням розвитку таких взаємостосунків дослідник вважає гуманні вчинки дітей, варіативність способів досягнення гуманної мети, здатності школяра прийняти гуманне рішення. Виховання гуманістичного ідеалу особистості школяра передбачає формування здібностей до саморозвитку, культивування бажань до самовдосконалення. Гуманістичний ідеал – це сформований в суб'єктивній свідомості дитини образ власного «кращого Я», який базується на об'єднанні й здійсненні опорних гуманних цінностей, принципах гуманного ставлення до себе, інших людей, Батьківщини, людства, природи; усвідомленні власних прав і свобод та умінні їх захистити [2]. Розглянемо модель гуманістичного ідеалу молодших школярів (див. табл. 1).

Для визначення порівняльних даних ми умовно визначили в молодших школярів три рівні вихованості: високий, середній і низький. Визначаючи їх, ми виходили із органічної єдності таких показників: а) міцність знань, розуміння сутності базових загальнолюдських та національних цінностей; усвідомлення цінного ставлення до себе, інших людей, Батьківщини, довкілля, праці (інтелектуально-когнітивний аспект); б) почуття, переживання, що відображають сформованість особистісних якостей; емоційно-ціннісне ставлення до себе, інших людей, Батьківщини, навколишнього природного середовища, праці; позитивні мотиваційні установки, внутрішні самоусвідомленні потреби та переконання (емоційно-вольовий аспект); в) прояв загальнолюдських цінностей-ставлень, вміння і навички відповідних дій і вчинків, активна участь у суспільно значущій перетворювальній діяльності, спрямованій на себе, інших людей, навколишнє природне середовище, Батьківщину, працю, вміння і навички самовиховання і самовдосконалення (поведінково-діяльнісний аспект) [7].

Отже, вважаємо за необхідне виділити рівні сформованості гуманістичного ідеалу молодших школярів: високий, середній, низький і підпорядкувати критерії оцінки за проявами: інтелектуально-когнітивний; емоційно-вольовий; поведінково-діяльнісний.

Таблиця 1

Модель гуманістичного ідеалу молодших школярів

Щоб мати чітке уявлення про те, що є сутнісними характеристиками особистості громадянина-гуманіста, на яку спрямоване виховання гуманістичного ідеалу, ми систематизували матеріал за проявами (критеріями) та рівнями (див. табл. 2).

Таблиця 2

Прояви та рівні сформованості гуманістичного ідеалу молодших школярів

Прояви (критерій) гуманістичного ідеалу молодших школярів	Рівні сформованості гуманістичного ідеалу молодших школярів		
	<i>Високий</i>	<i>Середній</i>	<i>Низький</i>
<i>Інтелектуально-когнітивний</i>	Знання про сутність гуманістичного ідеалу різнобічні, повні, міцні, глибоко усвідомлені, здобуваються шляхом цілеспрямованого самостійного вивчення та власного досвіду.	Знання про сутність гуманістичного ідеалу досить повні, але глибоко не усвідомлені; здобуваються шляхом самостійного вивчення ситуативно.	Знання про сутність гуманістичного ідеалу поверхові, відсутнє розуміння гуманістичної сутності ідеалу; школярі не прагнуть набувати окреслених знань.
<i>Емоційно-вольовий</i>	Стійкий позитивний емоційний відгук у процесі гуманістичної взаємодії.	Нестійкий позитивний емоційний відгук у процесі гуманістичної взаємодії.	Скептична реакція у процесі гуманістичної взаємодії.
<i>Поведінково-діяльнісний</i>	Сформоване стійке ціннісне ставлення до себе, інших людей, Батьківщини, праці, природи; стійка потреба в захисті власних і прав, свобод інших людей; систематичне здійснення гуманістичної позакласної діяльності, спрямованої на самопізнання, самооцінку, самовиховання, цілепокладання; прояв активності житті класу, школи, міста, села.	Ціннісне ставлення до себе, інших людей, Батьківщини, праці, природи сформоване фрагментарно; потреба в захисті власних прав і свобод; та захист прав і свобод інших людей нестійкий; навички самопізнання, самооцінки, самовиховання, цілепокладання частково сформовані, але не завжди реалізуються на практиці; гуманістична перетворювальна діяльність, спрямована на інших, здійснюється ситуативно.	Ціннісне ставлення до себе, інших людей, Батьківщини, праці, природи не сформоване; відсутні потреба і вміння відстоювати власні та права і свободи інших людей; самооцінка неадекватна; потреба в самопізнанні та самовихованні не сформована; навички цілепокладання відсутні; активність у житті класу, школи, міста, села з власної ініціативи не виявляється.

Як бачимо, результативність гуманістичної діяльності учня молодшого шкільного віку залежить від рівня сформованості знань про природу гуманістичного ідеалу, ступеня вироблення навичок гуманістичної взаємодії з собою та світом, емоційного стану особистості в момент реалізації означеної діяльності. Змодельований в індивідуальній свідомості школяра образ свого «кращого Я» слугує мотивом його перетворювальної діяльності, яка ґрунтується на змістових наповненнях ціннісного ставлення: до себе, інших людей, Батьківщини, праці, природи, а також на знаннях своїх прав і свобод та уміннях їх використовувати і захищати.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Основними моральними цінностями, що входять до структури гуманістичного ідеалу молодших школярів, є, на нашу думку, доброта (чуйне ставлення до всього живого), справедливість (об'єктивне, неупереджене ставлення до себе та світу, пов'язане з поняттям невід'ємних прав людини), відповідальність (усвідомлений обов'язок відповідати перед своїм сумлінням і суспільством за кожний вчинок, дію, слово), працелюбність (потреба спрямовувати фізичну або розумову енергію на створення або перетворення матеріальних і духовних цінностей).

Проявами гуманістичного ідеалу молодших школярів виступають, на наш погляд, насамперед знання про природу самого ідеалу, що включають розуміння сутності його ознак, навички гуманістичної взаємодії зі світом (вміння застосовувати ці знання на практиці); активна гуманістична перетворювальна діяльність, спрямована на себе і оточуючий світ, що зумовлює самопізнання, само оцінювання, ціле покладання та активну діяльність у житті класу, школи, міста, країни; стійкі гуманістичні почуття й переживання.

Подальших досліджень вимагає проблема педагогічних умов виховання гуманістичного ідеалу учнів інших вікових періодів; широке застосування особистісно орієнтованих технологій в організації та проведенні позакласної роботи; умовам виховання гуманістичного ідеалу дітей та учнівської молоді необхідно підпорядкувати всю науково-методичну, дослідно-експериментальну роботу, самоосвіту педагогів з метою подолання стереотипів професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амонашвілі Ш. Уявляю вчителя як вищого творця ... / Ш. Амонашвілі // Україна і світ сьогодні. – 2007. – 1-7 жовтня. – С. 3-12.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: підручник / І.Д. Бех. – К.: Либідь, 2008. – 848 с.
3. Балл Г.О. Проблеми гуманізації освіти та деякі напрямки її розв'язання / Г.О. Балл // Психологічні засади гуманізації загальної середньої освіти: [зб. статей; за ред. С.О. Мусатова. – Рівне: ГПХВ "Світанкова зоря", 1995. – С. 10-16.
4. Ващенко Г.Г. Виховний ідеал / Г.Г. Ващенко. – Полтава: Полтавський вісник, 2005. – 208 с.
5. Вірковський А.А. Формування гуманістичного ідеалу старшокласників у позакласній діяльності / А.А. Вірковський. – К.: Житомирський державний педагогічний університет ім. І. Франка, 2002. – 233 с.
6. Гончаренко С. Український педагогічний, енциклопедичний словник / С. Гончаренко. – [вид. 2-е. доп. й випр.]. – Рівне: Волинські обереги, 2011. – 519 с.
7. Дорошенко К.Г. Ідеал виховання – гуманістичний / К.Г. Дорошенко // Вісник Житомирського педагогічного університету. – 2002. – Випуск 9. – С. 175-177.
8. Закон України «Про освіту». – К.: Генеза, 1996. – 36 с.
9. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти // Інформаційний збірник МО України – 1996. – №13. – С. 10-31.
10. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Інформаційний збірник МОУ. – 2010. – № 22. – С. 7-21.
11. Лавроненко О. Формування гуманістичних цінностей – важливий аспект виховання молодших школярів / О.Лавроненко // Рідна школа. – 2004. – №7-8. – С. 26-28.
12. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості / В.О.Сухомлинський // Вибрані твори: в 5-ти т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т.1. – 654 с.
13. Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання / К.Д. Ушинський // Вибр. пед. твори в 2-х т. – К.: Рад. школа, 1983. – Т.1. – 348 с.

**Н.А. КОВАЛЬСКАЯ. ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ВОСПИТАНИЯ
ГУМАНИСТИЧЕСКОГО ИДЕАЛА МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ ВО ВНЕКЛАССНОЙ РАБОТЕ:
ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ**

Резюме. В статье определено состояние разработки проблемы в психолого-теоретической теории и воспитательной практике, раскрыт смысл ключевых понятий; обоснована структура и особенности гуманистического идеала младших школьников; раскрыто значение внеклассной работы в формировании гуманистического идеала личности; предложено теоретико-прогностическую модель, критерии и уровни сформированности идеала; указано на эффективность педагогических условий воспитания идеала во внеклассной работе.

Ключевые слова: гуманизм, гуманный, гуманность, гуманист, гуманистическое воспитание, гуманистический идеал.

**N.O. KOVALSKA PEDAGOGICAL CONDITIONS OF HUMANISTIC EDUCATION IDEAL OF
THE JUNIOR PUPILS IN EXTRA-CURRICULAR ACTIVITIES**

The summary. In the article the analysis of modern state of the problem in theory and pedagogical practice is presented; the theoretical position about the nature, structure and characteristics of the humanistic ideal of the junior pupil is summarized; targeted creative program "I am among people" is invented on the basis of the practical application of personality-oriented technologies, theoretical-predictive model, criteria, indicators, levels, characteristics of the studied phenomenon of junior pupils are created; the effectiveness of pedagogical conditions of humanistic education ideal of junior pupils in extra-curricular activity is tested experimentally.

Key words: humanity, humanism, humanistic education, humanistic ideal.

**Рекомендовано до друку.
Канд. пед. наук, доц. Т.С. Ціпан.
Одержано редакцією 17.05.2016 р.**

УДК: 373: 005. 336. 2 [81' 231]

М.І. КОХАНЕВИЧ, Н.А. ДЖАВА

**ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ**

Резюме. У статті розкрито теоретичні положення щодо змісту та сутності навчання лексики учнів молодшого шкільного віку. Розглянуто етапи формування лексичних навичок. Визначено стратегії оволодіння іноземною лексикою.

Ключові слова: лексична компетентність, компетенція, лексичні одиниці, стратегії навчання.

© М.І. Коханевич, Н.А. Джава, 2016